

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИКА ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ НОВОГО СТАНДАРТУ

Ремех Т.О.

Україна, м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України

В умовах глобалізаційних процесів, політичної та економічної нестабільності одним із провідних завдань нашої держави є формування свідомого, активного громадянина, здатного жити та діяти в демократичній державі, що оновлюється й розвивається [1].

На тлі суспільних перетворень та їх впливу на систему освіти важливу роль відіграє питання формування й розвитку громадянськості як провідної риси особистості – її громадянської культури, освіченості й поінформованості в правовому, суспільному та політичному полі [2, с.106]. Учнівство має набувати громадянських знань, комунікативних навичок та вмінь бути активними відповідальними громадянами, залученими до суспільних процесів і творення власного життя [3, с.5].

У контексті розвитку українського громадянського суспільства громадянська освіта як елемент системи освіти в цілому сприяє формуванню системи цінностей, інтересів і потреб особистості, груп та колективів людей. У широкому значенні громадянська освіта виступає складною динамічною системою, педагогічним процесом розвитку та соціалізації особистості, спрямованим на формування її національної самосвідомості, активної життєвої позиції, громадянської культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей та дослідницьких навичок.

Закон України «Про освіту» метою громадянської освіти визначає формування компетентностей людини, пов'язаних із реалізацією своїх прав і обов'язків, усвідомленням цінностей громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина. Визначено, що здатність людини

до соціальної комунікації й активності, життя в громадянському суспільстві належить до ключових компетентностей учнів, визначених цим Законом.

Державний стандарт базової середньої освіти деталізує мету такої освіти як «... розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу» [4].

Перелік компетентностей, затверджених цим стандартом, містить громадянські та соціальні компетентності. Вони пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей.

Зазначені компетентності передбачають, що учень спроможний: діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема освітнього закладу й класної спільноти на основі розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та власну самоідентифікацію;

виявляти повагу до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, бути стресостійким, діяти в конфліктних ситуаціях (зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації); дбайливо ставитися до особистого, соціального здоров'я, усвідомлювати особисті відчуття і почуття, дослухатися до внутрішніх потреб; дотримуватися здорового способу життя; розуміти загальноприйняті правила поведінки та

спілкування, що ґрунтуються на спільних моральних цінностях; діяти в умовах невизначеності та багатозадачності.

Положення Державного стандарту базової середньої освіти визначають вимоги до громадянської та історичної галузі, де її метою є «... розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції» [4].

Закріплені Державним стандартом базової середньої освіти базові знання вказаної вище освітньої галузі (Додаток 17) містять такі основоположні громадянськозмістові позиції як сталий розвиток; взаємодія людей, інтереси і цінності, ідентичність і гідність людини; патріотизм; толерантність та інклюзія; конфлікти та їх розв'язання; політична організація суспільства; демократія, її переваги та ризики; самоврядування; права людини і протидія дискримінації; громадянство; світогляд і цінності, ідентичність та основи її формування тощо.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі, зазначений у Державному стандарті базової середньої освіти (Додаток 17), передбачає набуття учнями:

умінь: «моделювати свою поведінку як активного і відповідального члена громадянського суспільства, який знає основи права, добре обізнаний із змістом прав людини та вміє їх захищати у правовий спосіб; формувати та обстоювати свою громадянську позицію щодо локальних та глобальних питань; утримуватися від можливостей зловживати своїми правами; виявляти відповідальність, уникати негативних стереотипів та узагальнень, а також мови ворожнечі в обговоренні суспільних проблем і різних соціальних груп; брати участь у розв'язанні проблем різних спільнот, зважаючи на інтереси їх представників; конструктивно співпрацювати з іншими особами, ініціювати або брати участь у реалізації проектів, громадських заходів; критично оцінювати

ідейні платформи та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та розуміти їх роль у розвитку демократичного суспільства»;

ставлення: «усвідомлення себе відповідальним громадянином України, розуміння своїх прав і обов'язків як громадянина України та готовність їх виконувати; самоповага та повага до прав та гідності інших осіб; громадянська поведінка, що ґрунтується на почутті власної гідності та внутрішньої свободи, розвинутій правосвідомості та обстоюванні демократичних цінностей; плекання нетерпимості до корупції в усіх її проявах, розуміння неприпустимості толерування нерівності та недоброчесності; готовність відмовитися від нечесних практик під час розв'язання проблем; визнання цінності іншої особи та повага до її приватності; толерантність і готовність до взаємовигідного розв'язання соціально-політичних суперечностей» [4].

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у громадянській та історичній освітній галузі представлені через загальні та конкретні результати навчання (які розглядаємо як відповідні завдання) та орієнтири для оцінювання на адаптаційному (5-6 класи) та базовому предметному (7-9 класи) рівнях (Додаток 18). Приміром, п. 5 «Усвідомлення власної гідності, діяльність з урахуванням власних прав і свободи, повага до прав і гідності інших осіб, толерантність, протидія виявам дискримінації та нерівного ставлення» передбачає загальний результат як «діє з урахуванням принципів прав людини, прав та обов'язків громадянина [ГЮ 5.2]», що трансформується в такі конкретні результати як «пояснює базові права людини, зокрема дитини, і механізми їх реалізації та захисту [6 ГЮ 5.2.1]»; «протидіє порушенням прав людини [6 ГЮ 5.2.2]» [1], які, своєю чергою, розширюються в орієнтирах для оцінювання учнів, що мають бути закладені в модельні навчальні програми предметів та інтегрованих курсів, затверджених Типовою освітньою програмою для відповідної освітньої галузі.

Поліетнічність, полікультурність українського суспільства, неможливість раз і назавжди розв'язати проблеми, пов'язані із складним механізмом

співжиття як людей та різних соціальних, етнічних, релігійних, політичних, економічних груп суспільства, так і держав [5], посилюють актуальність шкільної громадянської освіти. Така освіта покликана надати учнівству цілеспрямований і змістовний навчальний досвід, що відобразатиме сучасні українські, європейські, світові суспільні реалії, уможливлуючи розвиток відповідних якостей особистості, її ключових компетентностей та наскрізних умінь.

Опанування учнями в навчанні навичками активної, свідомої, осмисленої участі в житті української держави, Європи та світу, вміннями комунікувати й взаємодіяти в досягненні особистих і суспільних цілей потребують дотримання в освітньому процесі низки умов як-от: створення в освітньому закладі безпечної демократичної атмосфери; дієва реалізація принципів партнерства; активне залучення учнів до навчання через самостійні дослідження суспільно значимих явищ і процесів, організацію й проведення дискусій із суперечливих питань суспільної політики, реалізацію соціальних проєктів в шкільній спільноті та місцевій громаді тощо. Такі навички й уміння потребують систематичного формування й удосконалення засобами предметів та інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі, а також засобами позаурочної діяльності учнів.

Література:

1. Гаєвська Л. А. Освіта як чинник становлення громадянського суспільства. URL: <http://intkonf.org/gaevska-la-osvita-yak-chinnikstanovlennya-gromadyanskogo-suspilstva/> (дата звернення 08 травня 2021 року).
2. Чиркова Н.О. Громадянська освіта як імператив розвитку громадянського суспільства // Public Administration: Theory and Practice, № 2, 2017. С.105–113.
3. Рамка компетентностей для культури демократії. Том 1. Контекст, концепції та модель. 87 с. URL: <https://www.schools-for-democracy.org/> (дата звернення 08 травня 2021 року).
4. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення 08 травня 2021 року).
5. Експертна оцінка проєкту Концепції громадянської освіти та виховання в Україні. URL: http://centromonitor.com.ua/_p=1279.html (дата звернення 08 травня 2021 року).